

Analysis and study of the indicators of Jihad management from the perspective of the Holy Quran

Mohammad Bahman

PhD student in Quran and Management, Al-Mustafa University, Qom, Ira

Ali Aghasafari

Assistant Professor and Faculty Member of Al-Mustafa Al-Alamiyah University, (Quran and Management), Qom, Iran (Corresponding Author).

Email: a.a.safari1364@gmail.com

Mohammad Amini tehrani

Assistant Professor and Faculty Member, Al-Mustafa Al-Alamiyah University (Quran and Management), Qom, Iran

Abstract

The objective of this study was to conduct a theoretical analysis of the indicators for managing "Jihad al-Tabyin" (the jihad of clarification) from the perspective of the Holy Quran. The research employed a descriptive-analytical method, utilizing library research as the means of data collection. In line with the research methodology, the required data were gathered by referring to scientific sources and references, including books, journals, and periodicals available in libraries, legal documents and publications, as well as reputable online databases containing scientific research, articles, and theses. The data collection tool used was the note-taking card technique, employing scientific and documented citation methods during the note-taking phase. Given the nature and method of the research, data collection was conducted through primary documents and sources using note-taking and reliable online portals.

Based on the findings, indicators such as recognizing the enemy and maintaining clear boundaries, preserving and articulating the authentic religious message, moral and spiritual integrity of those engaged in clarification, adherence to justice and avoidance of oppression, enlightenment, and combating sanction imposers were identified as key indicators for managing Jihad al-Tabyin.

Keywords: Management, Jihad of Explanation, Theoretical Analysis

سال چهارم، شماره سوم (پیاپی ۱۴)، پاییز ۱۴۰۴، صص. ۲۹-۵۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۴ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۲۰

مقاله پژوهشی

تحلیل نظری شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم

محمد بهمن

دانشجوی دکتری قرآن و مدیریت، دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران

علی آقاصفیری

استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، (قرآن و مدیریت)، قم، ایران (نویسنده مسئول).

Email: a.a.safari1364@gmail.com

محمد امینی تهرانی

استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه (قرآن و مدیریت)، قم، ایران

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، تحلیل نظری شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بوده است. در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی با ابزار کتابخانه‌ای به‌عنوان روش گردآوری اطلاعات استفاده شد. همچنین با توجه به روش تحقیق، اطلاعات مورد نیاز تحقیق با مراجعه به منابع علمی شامل کتب، مجله‌ها و نشریات ادواری موجود در کتابخانه‌ها، اسناد و نشریات حقوقی، همچنین پایگاه‌های اینترنتی حاوی تحقیقات و مقالات علمی معتبر و پایان‌نامه‌ها گردآوری شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار فیش و تکنیک فیش‌برداری استفاده شد. در مرحله فیش‌برداری از تکنیک مأخذگذاری به روش علمی و مستندسازی استفاده شد. با توجه به نوع تحقیق و روش آن، جمع‌آوری اطلاعات مورد استفاده در این تحقیق به‌وسیله اسناد و مدارک دست اول با فیش‌برداری و بهره‌گیری از درگاه‌های اینترنتی معتبر بوده است. براساس نتایج شاخص‌هایی چون شناخت دشمن و مرزبندی شفاف، صیانت و تبیین پیام اصیل دینی، سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین، عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم و روشنگری و مبارزه با تحریم‌گران به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین شناسایی شدند.

کلیدواژه‌ها: مدیریت، جهاد تبیین، تحلیل نظری

شابا الکترونیک: ۳۰۴۱-۹۹۷۲ ♦ شورای عالی نظریه‌پردازی، نقد و مناظره ♦ فصلنامه نظریه‌پردازی راهبردی

<https://Theory.sndu.ac.ir/> E-ISSN: 3041-9972

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

«جهاد تبیین» به عنوان یک راهبرد کلان و فریضه الهی، جایگاهی ویژه در اندیشه اسلامی، به ویژه در بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) یافته و نقش کلیدی در روشنگری، دفاع از حقیقت و مقابله با تحریف و شبهه افکنی دشمنان ایفا کرده است. جهاد تبیین، افزون بر این مبنا، ریشه‌ای عمیق در آموزه‌های قرآن کریم دارد؛ کتابی که همواره بر تبیین حقایق، زدودن غبار تحریف و راهبری انسان به سوی هدایت تأکید نموده است. آیات متعددی از قرآن مجید نه تنها بر روشنگری و تبلیغ حکیمانه دین، بلکه بر آمادگی مقابله با هجمه‌های فکری و تبلیغی دشمنان و حفظ هویت اعتقادی جامعه اسلامی تصریح دارند. به استناد این تعالیم، تبیین صحیح و منطقی حقایق دینی و تاریخی، سازوکار بنیادینی برای صیانت از فرهنگ و ارزش‌های اسلامی در عصر حاضر محسوب می‌شود. علی‌رغم اهمیت والای جهاد تبیین، همچنان ادبیات علمی و پژوهش‌های عمیق پیرامون ابعاد مدیریتی این فریضه، محدود و پراکنده است. حال آنکه این شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین در شرایط کنونی که جنگ نرم و شناختی دشمنان به صورت گسترده در کشور با روش‌های مختلف صورت می‌پذیرد چه میزان نقش داشته و باید نظریه‌های مرتبط با آن شناخته شوند مسئله‌ای مهم و اساسی است. در این شرایط کنونی، جهاد تبیین به عنوان راهبردی اساسی در مقابله با این جنگ نرم مطرح شده است. رهبر معظم انقلاب اسلامی با تأکید بر ضرورت مدیریت هوشمندانه جهاد تبیین، آن را وظیفه‌ای همگانی و به ویژه مسئولیت نخبگان، رسانه‌ها و آحاد ملت دانسته‌اند؛ اما پرسش اصلی این است که مدیریت این جهاد باید براساس چه شاخص‌ها و اصولی صورت گیرد و مهم‌ترین نظریه‌های آن کدامند.

قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت و منبع اصیل معارف اسلامی، در آیات متعددی به شیوه‌های مقابله با تحریفات دشمنان، روش‌های تبلیغ حقایق و مدیریت جهاد فرهنگی اشاره کرده است. با بررسی سیره پیامبران و اولیای الهی در قرآن، می‌توان الگوهای مدیریتی را استخراج کرد که در عصر حاضر نیز کاربرد دارند. مسئله اصلی این پژوهش، کشف و تبیین نظریه‌های مرتبط با شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بوده است.

براین اساس در این تحقیق پرسش اصلی این است که تحلیل نظری شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم چگونه است؟

۱. روش‌شناسی پژوهش

در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی با ابزار کتابخانه‌ای به عنوان روش گردآوری اطلاعات استفاده شد. همچنین با توجه به روش تحقیق، اطلاعات مورد نیاز تحقیق با مراجعه به منابع و مأخذ علمی شامل کتب، مجله‌ها و نشریات ادواری موجود در کتابخانه‌ها، اسناد و نشریات حقوقی همچنین پایگاه‌های اینترنتی حاوی تحقیقات و مقالات علمی معتبر و پایان‌نامه‌ها گردآوری شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار فیش و تکنیک فیش‌برداری استفاده شد. در مرحله فیش‌برداری از تکنیک مأخذگذاری به روش علمی و مستندسازی استفاده شده است. با توجه به نوع تحقیق و روش آن، جمع‌آوری اطلاعات مورد استفاده در این تحقیق به وسیله اسناد و مدارک دست اول با فیش‌برداری و بهره‌گیری از درگاه‌های اینترنتی معتبر بوده است. همچنین با توجه به اینکه نوع روش تحقیق به صورت توصیفی و تحلیلی بود، محقق علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل موجود پرداخته و از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری و پیشینه تحقیق و دسته‌بندی و مقوله‌بندی اطلاعات و با توجه به اطلاعات گردآوری شده به تجزیه و تحلیل داده‌ها و نتیجه‌گیری از آن‌ها پرداخت.

۲. مبانی نظری

۲-۱. مفهوم جهاد

جهاد متشکل از ریشه (ج، ه، د) به معنای قصد که به سوی دشمن کنند به حرب، کارزار کردن با دشمنان در راه خدا. جنگیدن در راه حق. حرب و جنگ مسلمانان با کافران. برخی دیگر در تعریف لغوی جهاد چنین نوشته‌اند: «جهاد» از دو ریشه «جَهْد» و «جُهِد» گرفته شده که به معنای طاقت است. همچنین گفته شده که «جَهْد» به معنای مشقت و «جُهِد» به معنای طاقت و نیرو است. غالب لغت‌شناسان، جهاد را «به‌کار بستن تمام نیرو و توان» تعریف

کرده‌اند. اگر ریشه جهاد را «جُهد» بدانیم، مجاهد کسی است که تمام قدرت و توان خود را در راه هدف بکار بگیرد و اگر آن را از ریشه «جَهد» بدانیم، مجاهد فردی خواهد بود که در فراخنای مشکلات و دشواری‌ها با طیب خاطر گام برداشته و به‌منظور رسیدن به هدف خود، در سنگلاخ‌های هستی پیش می‌تازد (کرمی میرعزیزی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۱).

در فرهنگ اسلامی، هر عملی که در مواجهه با دشمن همراه با تحمل سختی و مشقت و با تلاش و کوشش انجام گیرد، «جهاد» نام دارد. جهاد می‌تواند در زمینه‌های نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، علمی، مدیریتی و ... باشد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد واژه «جهاد» می‌فرماید: «جهاد یعنی مبارزه ... مبارزه انواع و اقسامی دارد، مبارزه علمی داریم، مبارزه مطبوعاتی داریم، مبارزه سیاسی داریم، مبارزه اقتصادی داریم ... اما یک نقطه مشترک در همه این‌ها وجود دارد و آن اینکه در مقابل یک خصم است، در مقابل یک مانع است.» (بیانات در بازدید از پژوهشکده رویان، ۱۳۸۶/۰۴/۲۵) یا در جای دیگری فرمودند: «هر تلاش خوب و به‌جایی، جهاد نیست، جهاد یعنی تلاش برای هدف‌گیری دشمن و در هر زمان باید عرصه جهاد را به‌درستی تشخیص داد» (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار مداحان، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳)؛ بنابراین با نگاهی به بیانات رهبر معظم انقلاب مشخص می‌شود که اولاً جهاد یک فعالیت و اقدام معمولی نیست، بلکه یک مبارزه است و از سوی دیگر، این مبارزه بدون جهت‌گیری و خشی نیست، بلکه در مقابل یک مانع و دشمن انجام می‌پذیرد.

۲-۲. مفهوم تبیین

تبیین در لغت‌نامه دهخدا به معنای هویدا شدن، پیدا و آشکارشدن، بیان کردن و آشکار ساختن آمده است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۵۶۰۸). موضوع «تبیین»، در یک نگاه، در مقابل واژه «تحریف» قرار دارد. واژه «تحریف» مصدر باب تفعیل از کلمه «حرف» به معنای «کنار و جانب یک شب» گرفته شده و در لغت به معنای «گردانیدن»، «کژ کردن»، «تبدیل و تغییر دادن کلام از وضع و طرز و حالت اصلی»، «بعضی از حروف یک کلمه را عوض کردن در ماهیت» آمده است (معین، ۱۳۸۴: ۴۲۹). تحریف در معنای تحت‌اللفظی آن به معنای حرف را برگردانیدن

و جابه‌جایی کلام است و به تعبیر قرآن «يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ» (نساء/۴۶) یعنی حرف را از جای خودش، عوض کردن است. واژه تبیین نیز به معنای روشن‌گری، بیان منطقی، مستدل و دور از هیاهو و جنجال حقایق است، چراکه مسئله تبیین و بیان حقیقت از عمده اهداف انبیای الهی هم بوده است و قرآن کریم در ذیل آیه ۳۹ سوره احزاب که می‌فرماید: «الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ» به‌صراحت به این امر تأکید کرده است. براساس شواهد و قرائن قرآنی، آنچه حائز اهمیت است این است که تبیین، یک رسالت همگانی و به‌منزله دستگیری از دل و ذهن انسان‌هایی است که دچار عدم علم، شک‌وت‌تردید و گمراهی هستند. تبیین در حقیقت، بیان حقایق و روشن کردن حق و حقیقت است و در مقابل مفهوم احتجاج و پرده‌افکنی قرار دارد. از آنجاکه تبیین با آشکار ساختن، تفسیر کردن و توضیح دادن همراه است، از آن به‌عنوان «روشن‌گری» نیز یاد می‌شود (محمدزاده بنی‌طرفی، ۱۴۰۲: ۱۳۰).

۲-۳. مفهوم جهاد تبیین

مفهوم «جهاد تبیین» مفهومی مرکب از دو کلمه «جهاد» و «تبیین» است که در کنار هم به معنای تلاشی مجاهدانه در بیان حقایق و واقعیات مربوط به انقلاب اسلامی است. این مفهوم را رهبر معظم انقلاب اسلامی ^(مدظله‌العالی) براساس ضرورت تاریخی در شرایط فعلی بیان کردند. براین اساس، از یک‌سو در بیان حقایق و واقعیات انقلاب اسلامی جایز نیست طبق روال گذشته حرکت کرد، بلکه هم از نظر کیفی و هم از نظر کمی و به عبارت دیگر، قدرت و سرعت و دقت بایستی با روال قبلی متفاوت باشد. هم اینکه از سوی دیگر، این جهاد بیان حقایق و واقعیات، باید در مقابل جنگ شناختی گسترده دشمن و معطوف به شگردها و راهبردهای متعدد آنان در کتمان‌سازی یا تحریف یا وارونه‌سازی حقایق مرتبط با انقلاب اسلامی باشد. پیوند مفهوم «جهاد» با «تبیین» بدین علت است که جامعه امروز به‌شدت و در حجم بالا، نیازمند به تبیین یا همان عمق‌بخشی به دانایی افراد است، امری که با روندهای عادی ممکن نخواهد بود و در نتیجه برای توسعه دانش کاربردی مخاطبین و ایجاد یک دیوار دفاعی برای تأمین امنیت

ذهنی مردم، عملیات «تبیین» باید به صورت فوق العاده و جهادی صورت بگیرد. همچنین قرار گرفتن این دو واژه در کنار هم نشان از لزوم مجاهدت، استقامت و پایداری در تبیین است، یعنی تبیینی که همراه با مجاهدت و تلاش بسیار است. دشمنان انقلاب و نظام اسلامی در یک جنگ رسانه‌ای و تبلیغاتی بی سابقه و با ابزارهای مختلف رسانه‌ای، هنری، مجازی، سینمایی و ... به دنبال زیرسؤال بردن دستاوردهای انقلاب، برجسته سازی نقاط قوت دوران پیش از انقلاب و ایجاد سرخوردگی عمومی از انقلاب هستند. به همین جهت است که روزانه شاهد تولید محتوای رسانه‌ای و هجمه رسانه‌ای گسترده در قالب کلیپ، کتاب، عکس نوشته، مقاله و ... از سوی رسانه‌ها و مؤسسات معاند نظام و انقلاب در فضای مجازی هستیم (ملک‌زاده، ۱۴۰۱: ۱۵۸).

بنابراین جهاد تبیین تلاش جهادی، مستمر، همه جانبه، با تمام توان، مخلصانه و هوشمندانه برای روشنگری و پاسخ گویی به شبهه‌ها، ابهام‌ها و سیاه‌نمایی‌هایی است که دشمنان و مخالفان نظام برای ایجاد بدبینی و ناامیدی در افکار و اذهان جامعه در عرصه جنگ نرم و شناختی ایجاد کرده‌اند. جهاد در فرهنگ اسلامی هم واژه مقدسی است و هم بر حوزه‌های متعددی قابل اطلاق است. مقام معظم رهبری ^(مدظله العالی) با بهره‌گیری از مفهوم جهاد در فرهنگ دینی و اطلاق انواع جهاد، «جهاد تبیین» را در شرایط کنونی مهم‌ترین عرصه جهاد دانستند و فرمودند: «از همه این‌ها مهم‌تر عرصه تبیین و روشنگری است» (بیانات در دیدار مداحان، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).

۲-۴. مفهوم جنگ شناختی

جنگ شناختی به معنای هدف قراردادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف به منظور تغییر ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و هیجانات است. به طور خاص، هیجانات راه‌هایی برای مقابله و سازگاری با موقعیت‌های اجتماعی هستند که زندگی ارائه می‌دهد. بدیهی است که یکی از اهداف جنگ شناختی تحت تأثیر قراردادن دستگاه هیجانی افراد است (حسن‌پور و حسینی، ۱۴۰۳: ۱).

ازجمله مواردی که در فرایند جنگ نرم و شناختی دشمنان مورد توجه واقع می‌شود تضعیف از طریق تزریق تعریف در جامعه هواداران و حامیان است. ایجاد و القای وجود تضاد و تعرفه در جبهه رقیب باعث نبود انسجام و یکپارچگی شده و رقیب را مشغول مشکلات درونی جامعه حامیان خود می‌کند و از این طریق از اقتدار و انرژی آن کاسته و قدرتش فرسوده می‌گردد (خادم دقیق، فینی‌زاده و رضاییان، ۱۳۹۵: ۲۵).

۲-۵. جهاد تبیین در قرآن

جهاد تبیین، فراتر از بیانات مقام معظم رهبری، ریشه در آیات قرآن کریم دارد. قرآن، کتاب هدایت و تبیین، همواره بر روشنگری، بیان حقایق و مقابله با تحریف تأکید داشته است. مهم‌ترین مبانی قرآنی جهاد تبیین را می‌توان در محورهای زیر بیان کرد:

فریضه تبیین و همگانی بودن (نحل: ۱۲۵؛ آل عمران: ۱۰۴). قرآن کریم در آیات متعددی، دعوت به تبیین و روشنگری را به‌عنوان یک فریضه الهی مطرح می‌کند. آیه ۱۲۵ سوره نحل می‌فرماید: «ادُّ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به شیوه‌ای که نیکوتر است، مجادله نما). این آیه نشان می‌دهد که دعوت به‌سوی حق و تبیین آن وظیفه‌ای است که باید با حکمت، اندرز نیکو و به بهترین شیوه انجام شود. همچنین، آیه ۱۰۴ سوره آل عمران می‌فرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (و باید از میان شما، گروهی باشند که به‌سوی خیر دعوت کنند و به کار نیک فرمان دهند و از کار زشت باز دارند؛ و آنان همان رستگارانند). این آیه بر لزوم وجود گروهی از مسلمانان برای دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر تأکید می‌کند که این امر مستلزم تبیین و روشنگری است؛ بنابراین، جهاد تبیین یک فریضه همگانی است و هر فردی به میزان توانایی خود موظف است در این مسیر گام بردارد (راجی، ۱۴۰۱: ۲۸).

خشی‌کننده هجمه‌های دشمن (انفال: ۶۰؛ صف: ۴). قرآن کریم در آیات متعددی به مقابله با توطئه‌ها و هجمه‌های دشمنان تأکید می‌کند. آیه ۶۰ سوره انفال می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا

اَسْتَطَعْتُمْ مِّن قُوَّةٍ وَمِنْ رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ» (و هر چه در توان دارید از نیرو و از اسب‌های آماده بسیج کنید، تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خودتان را بترسانید). این آیه نشان می‌دهد که مسلمانان باید همواره برای مقابله با دشمنان آماده باشند و از تمام ابزارهای ممکن استفاده کنند. همچنین، آیه ۴ سوره صف می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ» (خداوند دوست دارد کسانی را که در راه او پیکار می‌کنند، [همچون] بنایی استوار). این آیه بر لزوم ایستادگی در برابر دشمنان و حفظ وحدت و انسجام تأکید می‌کند. جهاد تبیین نیز به عنوان یک ابزار مهم در مقابله با هجمه‌های دشمن، نقش بسزایی در خنثی‌سازی توطئه‌ها و حفظ ارزش‌های اسلامی دارد.

پرهیز از اسراف و تبذیر (اسراء: ۲۶-۲۷): در گفتمان قرآنی، پرهیز از اسراف و تبذیر در هر زمینه‌ای مورد تأکید است. آیه ۲۶ و ۲۷ سوره اسراء می‌فرماید: «وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذِرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا» (و حق خویشاوند و مسکین و در راه مانده را بده و اسراف مکن؛ زیرا اسراف‌کاران برادران شیاطین‌اند و شیطان نسبت به پروردگارش بسیار ناسپاس بود). این آیه نشان می‌دهد که اسراف و تبذیر، عملی ناپسند و از ویژگی‌های پیروان شیطان است. در جهاد تبیین نیز باید از صرف هزینه‌های بی‌مورد و اسراف گونه پرهیز کرد و با استفاده از ظرفیت‌های مردمی و خودجوش، به تبیین حقایق پرداخت.

تأکید بر حکمت و موعظه حسنه (نحل: ۱۲۵): قرآن کریم در آیه ۱۲۵ سوره نحل بر استفاده از حکمت و موعظه حسنه در دعوت به سوی حق تأکید می‌کند. این آیه نشان می‌دهد که تبیین باید با استدلال منطقی، بیان شیوا و استفاده از کلمات نیکو انجام شود تا تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد.

توجه به مفاهیم عالی اسلامی (آل عمران: ۱۰۳؛ حجرات: ۱۰): قرآن کریم در آیات متعددی به مفاهیم عالی اسلامی مانند وحدت، اخوت، عدالت، احسان و انفاق اشاره می‌کند. آیه ۱۰۳ سوره آل عمران می‌فرماید: «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید). این آیه بر لزوم حفظ وحدت و انسجام در جامعه اسلامی تأکید

می‌کند. همچنین، آیه ۱۰ سوره حجرات می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ» (همانا مؤمنان برادر یکدیگرند، پس میان برادران صلح برقرار کنید). این آیه بر اهمیت اخوت و برادری در میان مسلمانان تأکید می‌کند. جهاد تبیین باید با تکیه بر این مفاهیم عالی اسلامی، به ترویج ارزش‌های اخلاقی و انسانی در جامعه کمک کند.

تبیین راه حق از باطل (بقره: ۴۲؛ آل عمران: ۷۱): قرآن کریم در آیات متعددی بر لزوم تبیین راه حق از باطل و پرهیز از کتمان حقیقت تأکید می‌کند. آیه ۴۲ سوره بقره می‌فرماید: «وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (و حق را با باطل نیامیزید و حقیقت را با اینکه می‌دانید پنهان نکنید). همچنین، آیه ۷۱ سوره آل عمران می‌فرماید: «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْسُونَهُ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (ای اهل کتاب، چرا حق را با باطل می‌پوشانید و حقیقت را با اینکه می‌دانید پنهان می‌کنید؟). این آیات نشان می‌دهند که کتمان حقیقت و آمیختن آن با باطل، عملی مذموم و ناپسند است. جهاد تبیین باید با روشنگری و بیان حقایق، به مردم کمک کند تا راه درست را از نادرست تشخیص دهند. این آیات بر لزوم پرهیز از تمسخر، عیب‌جویی، لقب‌های زشت، گمان بد، تجسس و غیبت تأکید می‌کند. جهاد تبیین نیز باید با رعایت این اصول اخلاقی، به ترویج فضائل اخلاقی در جامعه کمک کند (کریمی زاده، محسنی و لشکری، ۱۴۰۲: ۱۰۰).

۲-۶. تحلیل و بررسی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن

جهاد تبیین، به مثابه یک منظومه عملیاتی برای مقابله با جنگ نرم و تحریف حقایق، نیازمند مدیریتی کارآمد و مبتنی بر اصول و شاخص‌های الهی است. این شاخص‌ها که ریشه در آموزه‌های قرآن کریم دارند، نقشه راه مدیران و فعالان عرصه تبیین را ترسیم می‌کنند. با تدبر در آیات و وحیانی، می‌توان به مجموعه‌ای از این شاخص‌های کلیدی دست‌یافت که در تحقق اهداف جهاد تبیین نقشی محوری ایفا می‌کنند. در ادامه به تحلیل برخی از مهم‌ترین این شاخص‌ها از منظر قرآن کریم پرداخته شده است:

۲-۶-۱. شناخت دشمن و مرزبندی شفاف

یکی از اولین و حیاتی‌ترین شاخص‌ها در مدیریت جهاد تبیین، شناخت دقیق دشمن، اهداف و شگردهای آن است. قرآن کریم به کرات پرده از نیات و اقدامات خصمانه معاندان دین برمی‌دارد و مسلمانان را به هوشیاری فرامی‌خواند. دشمن در پی نابودی هویت دینی و فرهنگی مسلمانان است و این هدف را به صورت مستمر دنبال می‌کند. خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا» (بقره، ۲۱۷). این آیه شریفه، بر استمرار دشمنی و هدف غایی آن که بازگرداندن مسلمانان از دینشان است، تأکید دارد. از منظر مدیریت جهاد تبیین، این آیه یک هشدار دائمی است؛ مدیران باید همواره شگردهای جدید دشمن در سلب هویت دینی را رصد کرده و برای آن راهکار تبیینی ارائه دهند. همچنین، دشمنان هرگز از تلاش برای تحمیل فرهنگ و آئین خود دست برنمی‌دارند: «وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ» (بقره، ۱۲۰). این آیه نشان‌دهنده این است که هدف غایی دشمن، تسلیم فرهنگی و پذیرش الگوهای فکری و رفتاری غربی است. مدیریت تبیین باید این هدف دشمن را به خوبی شناخته و با تبیین مبانی و ارزش‌های اسلامی، سپر دفاعی محکمی در برابر این تهاجم فرهنگی ایجاد کند (صلح میرزایی، ۱۴۰۰: ۸).

یکی از راهکارهای قرآنی برای مقابله با دشمن، مرزبندی شفاف و عدم تکیه بر ستمگران است. خداوند از دوستی بی‌حدومرز با دشمنان برحذر می‌دارد: «لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمُودَةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أُخْفَيْتُمْ...» (ممتحنه، ۱) این آیه، لزوم هوشیاری در قبال نفوذ دشمن و حفظ مرزهای فکری و عقیدتی را گوشزد می‌کند. رهبر معظم انقلاب در تبیین این مسئله فرموده‌اند: «وقتی که مرز روشن نبود، دشمن می‌تواند نفوذ کند، می‌تواند خدعه کند، می‌تواند فریبنده عمل بکند، می‌تواند بر فضای مجازی مسلط بشود. اگر مرز با دشمن روشن بود، تسلط او بر فضای مجازی و بر محیط فرهنگی به این آسانی نخواهد بود.» این بیان معظم‌له، ضرورت مرزبندی به عنوان یک شاخص مدیریتی در تبیین را برجسته می‌سازد؛ مدیر تبیین باید این مرزها را برای نیروها و مخاطبان به روشنی تبیین کند. تکیه بر ستمگران نیز مذموم شمرده شده است: «وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ

مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ» (هود، ۱۱۳). این آیه، پیامد تکیه و میل به سمت ظالمان را بیان می‌کند و نشان می‌دهد که همراهی با جبهه باطل، منجر به دوری از نصرت الهی می‌شود. این خود شاخصی است برای مدیریت تبیین که هم در موضع‌گیری‌ها و هم در اقدامات، از هرگونه میل و ارتباط تقویت‌کننده با جبهه ظلم پرهیز کند.

۲-۶-۲. صیانت و تبیین پیام اصیل دینی

هدف اصلی جهاد تبیین، رساندن پیام ناب و اصیل دین به مخاطبان و جلوگیری از تحریف آن توسط مغرضان است. این مهم، شاخص دیگری در مدیریت جهاد تبیین است که ریشه در وظیفه پیامبران الهی و مبلغان دین دارد. قرآن کریم وظیفه پیامبر (ص) را «بلاغ مبین» (رساندن روشن) معرفی می‌کند: «فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ» (نحل، ۳۵). این آیه نشان می‌دهد که اصل وظیفه، رساندن آشکار و بدون ابهام پیام الهی است.

پیامبر (ص) به عنوان اولین مبلغ دین، بر پایه بصیرت و آگاهی کامل دعوت می‌نمودند: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي...» (یوسف، ۱۰۸). این آیه، بصیرت را لازمه دعوت به سوی خدا معرفی می‌کند. رهبر معظم انقلاب با استناد به آیه «فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ»، تبیین را وظیفه‌ای اساسی برشمرده و فرموده‌اند: «تفکر اسلامی تبیین است ... به پیغمبر خدا می‌گوید وظیفه تو رساندن است. حرف را باید برسانی؛ باید تبیین کنید.» معظم‌له همچنین خطر عدم تبیین صحیح را این‌گونه گوشزد می‌کنند که اگر تبیین به درستی صورت نگیرد، دنیاطلبان حتی دین را نیز وسیله هوسرانی خود قرار خواهند داد و این دین به دست اشرار اسیر خواهد شد. ایشان با استناد به نامه امام علی (ع) به مالک اشتر می‌فرمایند: «... فَأَنْظِرْ فِي ذَلِكَ نَظْرًا بَلِيغًا فَإِنَّ هَذَا الدِّينَ قَدْ كَانَ أُسِيرًا فِي أَيْدِي الْأَشْرَارِ يَعْمَلُ فِيهِ بِالْهَوَى وَتُطْلَبُ بِهِ الدُّنْيَا» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳). این بیان، عمق خطر تحریف و استفاده ابزاری از دین را نشان می‌دهد. باتوجه به مطالبی که در خصوص این شاخص گفته شد «عدالت‌محوری در پیام و بصیرت در تبیین» نیز شاخص مهمی در مدیریت جهاد تبیین است (شیرودی، چمن دار و ابراهیمی، ۱۴۰۱: ۱۰۲). مدیر باید بر محتوای پیام تبیینی نظارت داشته باشد تا از هرگونه

انحراف و تحریف به دور باشد و همچنین بر افزایش بصیرت و آگاهی نیروهای تبیین‌گر تأکید کند تا بتوانند حقایق را به روشنی تبیین و باطل را رسوا سازند. انتخاب افراد آگاه، بصیر و معتقد برای این امر، از وظایف کلیدی مدیر است.

۲-۶-۳. سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین

اعتبار و تأثیرگذاری پیام تبیینی، به میزان قابل توجهی وابسته به وضعیت اخلاقی و معنوی کسانی است که پرچم‌دار این جهاد هستند. قرآن کریم بر تزکیه نفس و تخلق به اخلاق نیکو تأکید فراوان دارد و آن را عامل رستگاری می‌داند. خداوند می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا» (شمس، ۱۰). این آیات به صراحت بیان می‌کنند که رستگاری در گرو تزکیه نفس و پاک نگه داشتن روح از آلودگی‌هاست. این اصل، برای فعالان تبیین که در معرض دید و قضاوت مخاطب هستند، اهمیت مضاعفی می‌یابد. خداوند پیامبر اکرم (ص) را با صفت «خُلِقَ عَظِيمٌ» (اخلاق بزرگ) می‌ستاید: «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» (قلم، ۴). این ستایش الهی، جایگاه اخلاق در نزد خداوند را نشان می‌دهد و الگویی برای تمام کسانی است که در مسیر پیامبری و تبیین گام برمی‌دارند. در مقابل، اخلاق ناپسند، عاداتی قدیمی و نکوهیده است: «إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ» (شعراء، ۱۳۷). این آیه، بیانگر این است که اخلاق مذموم، امری نوظهور نیست، بلکه سابقه‌ای در میان پیشینیان داشته و نباید به آن روی آورد. رهبر معظم انقلاب نیز بر اهمیت تزکیه و پیشرفت اخلاقی در کنار پیشرفت علمی تأکید کرده‌اند: «از ضعف‌های ما این است که ما به موازات علم، به موازات پیشرفت‌های علمی، پیشرفت اخلاقی و تزکیه اخلاقی و نفسی پیدا نکرده‌ایم؛ این عقب‌ماندگی است». «صلاحیت اخلاقی و معنوی نیروی انسانی» شاخص حیاتی در مدیریت جهاد تبیین است. مدیر باید نه تنها به دانش و توانمندی‌های تبیینی افراد توجه کند، بلکه بر سلامت نفس، پایبندی به اخلاق اسلامی و تلاش برای تزکیه در میان فعالان تبیین اهتمام ورزد. رفتار و منش مبلغان، خودبخشی از پیام تبیینی است و عدم رعایت موازین اخلاقی، تأثیرگذاری هرگونه تبیینی را به شدت کاهش می‌دهد.

۲-۶-۴. عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم

عدالت، از اصول بنیادین مکتب انبیا است و تبیین‌گر راستین باید خود مجسمه عدالت باشد و از هرگونه ظلم و ستم بر دیگران پرهیز کند. هدف از ارسال رسولان و نزول کتب آسمانی، برقراری عدالت در جامعه است: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید، ۲۵). این آیه، برقراری عدالت را هدف نهایی رسالت انبیا معرفی می‌کند. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، قرآن از تکیه بر ظالمان نهی می‌کند: «وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ...» (هود، ۱۱۳). این نهی، شامل هرگونه همراهی، تأیید یا سکوت در برابر ظلم است. امام علی (ع) عدالت را مایه پایداری مردم دانسته و ستمگری را در دنیا مایه نابودی و در آخرت مایه هلاکت می‌دانند. باتوجه‌به این مطالب «رعایت اصل عدالت در پیام و عملکرد» شاخص مهمی برای مدیریت جهاد تبیین است. مدیر تبیین باید مطمئن شود که پیام‌ها عادلانه بوده، حقایق بدون سوگیری بیان شده و در مواجهه با افراد مختلف، عدل رعایت می‌شود. مبارزه با ظلم و تبیین چهره واقعی ظالمان نیز بخشی از این شاخص است.

۲-۶-۵. روشنگری و مبارزه با تحریف‌گران

جهاد تبیین ذاتاً یک مبارزه است؛ مبارزه با جهل، شبهه و مهم‌تر از همه، مبارزه با تحریف حقایق توسط دشمنان و دنیاطلبان. ازاین‌رو، «روشنگری فعال و مبارزه با تحریف‌گران» شاخص مهمی در این عرصه است. دشمنان دین همواره در تلاش‌اند تا با آمیختن حق و باطل و کتمان حقیقت، افکار عمومی را منحرف کنند. قرآن کریم شگرد اهل کتاب در این زمینه را بیان می‌کند: «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبُسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (آل عمران، ۷۱). مبارزه با تحریف‌گران و رهایی دین از دست کسانی که آن را ابزاری برای هواپرستی و دنیاطلبی قرار می‌دهند وظیفه‌ای الهی است. قرآن کریم داستان مبارزه حضرت ابراهیم (ع) با بت‌ها را به‌عنوان نمادی از مبارزه با انحراف در دین بیان می‌کند. رهبر معظم انقلاب هشدار می‌دهند که اگر جهاد تبیین به‌درستی صورت نگیرد، دنیاطلبان دین را وسیله

هوسرانی خود قرار خواهند داد و دین «اسیر دست اشرار» خواهد شد. باتوجه به مطالبی که گفته شد «شناخت جریان‌های تحریف و برنامه‌ریزی برای روشنگری و مقابله با آن‌ها» شاخصی حیاتی در مدیریت جهاد تبیین است. مدیر باید تیم خود را برای شناسایی شبهات، دروغ‌پراکنی‌ها و تحریفات دشمن آماده کند و راهکارهای مؤثر رسانه‌ای و محتوایی برای پاسخ‌گویی و روشنگری طراحی و اجرا نماید.

«شاخص‌های دیگری در قرآن کریم در باب مدیریت جهاد تبیین وجود دارد که در این پژوهش مجال پرداختن به آن‌ها نیست و در پژوهش‌های تکمیلی باید بدان‌ها پرداخته شود».

۳. پیشینه پژوهش

تاکنون محققان در خصوص تحلیل و بررسی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم تحقیق‌های متعددی انجام داده‌اند که به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌گردد؛ اما با رویکرد اثربخشی بر جنگ شناختی دشمنان پژوهشی انجام نشده است.

بشارت (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «مفهوم‌شناسی و الزامات جهاد تبیین در قرآن با تأکید بر اهمیت جهاد تبیین در برابر جنگ شناختی دشمنان انقلاب اسلامی» انجام داده است که براساس نتایج حاصله جنگ شناختی با نظامی‌سازی ذهن به‌عنوان میدان نبرد به دنبال تغییر در تفکر و به دنبال آن تغییر در رفتار جامعه هدف در مسیر منافع کشور متخاصم است که امروزه به‌عنوان بخشی از جنگ هیبریدی نظام سلطه در مقابل انقلاب اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است. راه مقابله با جنگ شناختی دشمن جهاد روایت و جهاد تبیین است. جهاد تبیین براساس مفاهیم قرآنی عبارت است از «تلاش و مبارزه برای روشنگری به جهت ترویج حقایق و واقعیت‌ها در برابر سعی دشمنان برای کتمان و تحریف آن‌ها». الزامات جهاد تبیین در قرآن هم عبارت‌اند از: علم و آگاهی، قوی و مستند سخن گفتن، منصفانه سخن گفتن، تناسب با زبان مخاطب، گفتار نرم و ملاطفت‌آمیز، فروتنی و ادب در گفتار، برخورد شایسته و گفت‌وگوی عقلانی، بلاغت در گفتار، تنوع بیانی، تناسب روش تبیین با نوع مخاطب.

یوسفوند و همکاران (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، با تأکید ارائه الگو» انجام داده‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که تبلیغ ایجابی و اثرگذار، بهره‌گیری از ظرفیت دین اسلام، مرزبندی و شفاف‌سازی، تبیین درست مبتنی بر سند، استفاده از ظرفیت نماز جمعه و هیئت‌های مذهبی، استفاده از زبان هنر، نوآوری و ابتکار، بهره‌گیری از فناوری‌ها نوین، پرهیز از تعصب و تعلقات جناحی و گروهی در تبیین، به‌عنوان بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مورد توجه است که نتیجه توجه به آن‌ها، مصونیت از توطئه‌ها و وسوسه‌های نرم و شناختی دشمن و گفتمان‌سازی است. افزون بر این، از مغزها و اذهان عمومی حفاظت می‌شود و روحیه ملی را تقویت می‌کند که ارتباط معناداری با بقاء و ثبات نظام سیاسی به دنبال دارد.

ویسیان و عباسی رائی (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «بررسی نقش جهاد تبیین در جنگ شناختی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)» انجام داده است. جنگ شناختی به‌عنوان یک ابزار مؤثر در تأثیرگذاری بر افکار عمومی و ایجاد تغییرات در رفتارهای اجتماعی و سیاسی در دنیای امروز شناخته می‌شود. در این راستا، «جهاد تبیین» به‌عنوان یک مفهوم کلیدی در مقابله با جنگ شناختی و آگاهی بخشی به مردم تأثیر زیادی دارد. این مقاله به بررسی تعریف جهاد تبیین و جنگ شناختی از منظر قرآن و نه البلاغه و علوم تجربی و نیز دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) می‌پردازد سپس به بررسی نقش جهاد تبیین در جنگ شناختی از دیدگاه علوم تجربی و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) می‌پردازد و اهمیت آن را در فضای رسانه‌ای و اجتماعی امروز تحلیل می‌کند.

عالی‌نژاد و سالار نژاد (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «شناسایی شاخص‌های جهاد تبیین برای جنگ‌های آینده در بیانات مقام معظم رهبری با استفاده تحلیل عاملی اکتشافی» انجام داده‌اند. یکی از ضروریات جامعه امروز که بارها در فرمایشات مقام معظم رهبری و برخی صاحب‌نظران حوزه علوم اجتماعی و نظامی مورد تأکید قرار گرفته است، جهاد تبیین و روایتگری است. ضرورت روایت‌گری و تبیین برای دشمنان ایران از چنان اهمیتی برخوردار

است که هزینه‌های سرسام‌آوری همچون ساخت و تأسیس رسانه‌های متعدد و استخدام سالانه تعداد نفرات فراوان را توجیه‌پذیر نموده است. برای داشتن درک درست و اجرای جهاد تبیین، ابتدا باید شاخص‌های جهاد تبیین را شناخت. جامعه آماری خبرگان این تحقیق شامل تعداد ۳۰ نفر از اساتید علوم اجتماعی، سیاسی، نظامی و دانشگاهی است که به‌وسیله روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب گردیدند. با استفاده از روش تحلیل عاملی شناختی از ۴۳ شاخص و مؤلفه جهاد تبیین شناسایی شده، ۱۵ شاخص در ۳ بعد عامل آینده‌پژوهی، نظامی و عامل فرهنگی - فناورانه تشکیل گردیده است. برابر محاسبات انجام‌شده و نتایج به‌دست‌آمده از ۳ بُعد مذکور عامل فرهنگی - فناورانه بیشترین اهمیت و مهم‌ترین شاخص و شاخص شماره ۱۴ بالاترین نمره را کسب نموده است.

۴. یافته‌های پژوهش

در عصر حاضر، جامعه اسلامی و به‌ویژه نظام جمهوری اسلامی ایران، در میدان گسترده و پیچیده‌ای از «جنگ روایت‌ها» و «تهاجم شناختی» دشمن قرار دارد. دشمنان با بهره‌گیری از ابزارهای پیشرفته ارتباطی و رسانه‌ای، با شبهه‌افکنی، تحریف حقایق و ارائه تحلیلی مغایر با واقعیت‌ها، در پی ایجاد تردید در باورهای مردم، تضعیف اعتماد عمومی و در نهایت، سلطه بر اراده و افکار جامعه هستند. در این میدان نابرابر، که عرصه آن نه خاک و مرز، بلکه ذهن و قلب انسان‌ها است، مؤثرترین سلاح و ضروری‌ترین اقدام، «جهاد تبیین» است؛ حرکتی خردمندانه، فعال و نظام‌مند برای روشنگری، شفاف‌سازی و ارائه روایت صحیح از حوادث و مفاهیم اساسی.

قرآن کریم، به‌عنوان کتاب هدایت و برنامه زندگی بشری، تنها یک متن عبادی نیست، بلکه کتابی است راهبردی که اصول مدیریت جامعه، مبارزه با دشمن، روش‌های اقتناع و تبلیغ را در خود جای داده است. این کتاب آسمانی، داستان پیامبران را به‌عنوان مدیران و مصلحان بزرگ تاریخ روایت می‌کند که مأموریت اصلی آنان «تبیین» حقایق برای مردم خود بوده است. از تبیین توحید توسط حضرت ابراهیم^(ع) تا روشنگری‌های پیامبر اسلام^(ص) در برابر

مشرکان، همگی مصادیق عینی جهاد تبیین هستند. بنابراین، استخراج شاخص‌های مدیریت این جهاد از قرآن کریم، نه تنها به غنای نظری این مفهوم می‌افزاید، بلکه ضمانت اجرا و کارآمدی آن را در گرو اتکا به وحی قرار می‌دهد.

۴-۱. شاخص‌های مدیریت جهادی از منظر قرآن کریم

جدول زیر خلاصه‌ای از مهم‌ترین شاخص‌های شناسایی شده در پژوهش‌های مختلف را نشان می‌دهد که می‌تواند هسته اصلی بخش یافته‌های مقاله را تشکیل دهد.

نمونه آیات و مبانی قرآنی	مهم‌ترین مؤلفه‌های استخراج شده	دسته‌بندی شاخص‌ها
آیه ۵۸ سوره نسا در مورد اداکردن امانت‌ها به اهلش	ایمان و اخلاص، عدالت، صداقت، امانت‌داری، تقوا، ایثار و ازخودگذشتگی	شاخص‌های بنیادین ایمانی و اخلاقی

آیات ۱۷۳ و ۱۷۴ سوره آل عمران و آیه ۵۴ سوره مائده در مورد توفیق جهاد خالصانه

كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ" (بقره: ۲۴۲)	علم و آگاهی، عقلانیت و خردورزی، بصیرت و دوراندیشی	شاخص‌های دانشی و بینشی (بصیرت)
جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاَعِظْ عَلَيْهِمْ" (توبه: ۷۳؛ تحریم: ۹)	شجاعت و استقامت، عمل صالح، تلاش و جهد فراوان، قول سدید (سخن استوار)	شاخص‌های رفتاری و عملیاتی

فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا" (فرقان: ۵۲) در مورد جهاد کبیر با قرآن

آیات ۱۵۲ سوره آل عمران و ۴۵ و ۴۶ سوره انفال در مورد لزوم اتحاد و پرهیز از نزاع	وحدت و همدلی، مشورت، رعایت حقوق مردم، گفتار نرم و نیکو	شاخص‌های ارتباطی و اجتماعی
--	--	-------------------------------

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

براساس مبانی نظری موجود در این زمینه شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم را می‌توان در چهار حوزه ویژگی‌های بنیادین مدیر، اهداف و کارکردهای جهاد تبیین،

روش‌ها و الزامات اجرایی و ماهیت و قلمرو جهاد تبیین دسته‌بندی کرد. قرآن کریم اهداف روشنی برای جهاد تبیین برمی‌شمارد که مدیریت این فرایند باید معطوف به تحقق آن‌ها باشد: تقویت اندیشه و خردورزی: تبیین، زمینه‌ساز تعالی اندیشه و زدودن ابهام‌ها است «كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» (بقره: ۲۴۲).

هدایت و راهیابی: روشنگری برای نشان دادن راه درست در فضای غبارآلود ضروری است «لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (آل عمران: ۱۰۳).

نمایاندن حقیقت و زدودن شبهات: هدف، عیان ساختن حق و رسواسازی چهره باطل است «حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ» (فصلت: ۵۳).

رفع اختلافات: قرآن برای حل اختلافات نازل شده است «لَتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ» (نحل: ۶۴).

تقوا و نگهداری از لغزش: تبیین، مردم را از خطا نگاه می‌دارد و به «خویشتن بانی» رهنمون می‌کند «لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ» (بقره: ۱۸۷).

مدیر جهاد تبیین باید واجد ویژگی‌هایی باشد که ریشه در مفاهیم قرآنی و مدیریت جهادی دارد:

❖ بصیرت و آگاهی: مدیر باید به علم مجهز باشد و بتواند حقایق را به‌درستی تحلیل کند.

❖ اخلاص و خدامحوری: تلاش باید تنها برای خدا و با انگیزه قرب الهی باشد.

❖ ایثار و ازخودگذشتگی: مدیر جهادی از منافع شخصی می‌گذرد و مردم و اهداف والا را مقدم می‌دارد.

❖ عدالت‌طلبی و صداقت: رعایت انصاف و راست‌گویی در گفتار و عمل از پایه‌های اعتماد است.

❖ ساده‌زیستی و پرهیز از اشرافیگری: این ویژگی مدیر را به مردم نزدیک و از فساد دور می‌کند.

❖ شجاعت و استقامت: مدیر باید در میدان مبارزه با دشمن و در برابر مشکلات و سنگ‌اندازی‌ها استوار باشد.

این پژوهش به‌وضوح نشان می‌دهد که قرآن کریم، فراتر از یک کتاب عبادی، جامع‌ترین سند راهبردی برای مدیریت جهاد تبیین در عصر حاضر به شمار می‌آید. براساس تحلیل نظری آیات، می‌توان دریافت که مدیریت این عرصه، نیازمند تلفیقی ژرف از «بصیرت کافی»، «اخلاص ریشه‌دار» و «عمل جهادی» است؛ مدیریتی که هدف آن نه تنها روشنگری در برابر تحریفات، بلکه هدایت جامعه به سوی «تقوا» و «تعقل» و نهایتاً تحقق «جوامع نمونه» (امت وسط) براساس الگوی قرآنی است. این شاخص‌ها در منظومه‌ای به‌هم پیوسته، «مدیر تبیین‌گر» را به‌عنوان فردی عالم، عادل، شجاع و مردم‌دار ترسیم می‌کند که با به‌کارگیری «قول سدید» (سخن استوار) و «جدال احسن» (برترین شیوه بحث)، «جهاد کبیر» را پیش می‌برد.

در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان ادعا کرد که الگوی استخراج‌شده، چهارچوبی حکیمانه و الهی را پیش‌روی ما قرار می‌دهد که در آن، «تبیین» یک عملیات مقطعی نیست، بلکه فرایندی مستمر، همه‌جانبه و مبتنی بر «ربانی بودن» است. بنابراین، موفقیت در این جهاد بزرگ فرهنگی، در گرو گسست از روش‌های سکولار و روی آوردن به همین الگوی ناب قرآنی است؛ الگویی که ضامن پایداری، اثرگذاری و درنهایت، شکست هیمنه شیطانی دشمن در جنگ روایت‌ها خواهد بود. این پژوهش مسیر را برای تحقیقات آتی در جهت عملیاتی‌سازی و سنجش این شاخص‌ها در نهادهای فرهنگی-تبلیغی هموار می‌سازد.

پیشنهادی پژوهش

موارد زیر براساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌گردد:

- ✓ طراحی نظام آموزشی جهاد تبیین مبتنی بر قرآن کریم؛
- ✓ تربیت مبلغان و مدیران جهادی با محوریت شاخص‌های قرآنی (بصیرت دینی، اخلاق‌مداری، استدلال‌محوری و مخاطب‌شناسی)؛
- ✓ تدوین سرفصل‌های آموزشی در حوزه‌های: ۱. روش‌های پاسخ‌گویی به شبهات (با الهام از مناظرات قرآنی پیامبران)؛ ۲. تکنیک‌های اقناع‌سازی و روایت‌پردازی مؤثر

(مانند شیوه‌های حضرت ابراهیم (ع) و موسی (ع) در مواجهه با مخالفان)؛ ۳. اخلاق تبلیغ و پرهیز از تحریک‌های کور (با تأکید بر آیه «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ».

- ✓ راه‌اندازی مراکز پایش و رصد جنگ شناختی دشمن
- ✓ تشکیل تیم‌های تخصصی برای ۱. رصد تحرکات رسانه‌ای و شبهه‌افکنی‌های دشمن (مانند نقشه‌های فتنه‌انگیزی در فضای مجازی)؛ ۲. تحلیل گفتمان دشمن و پیش‌بینی سناریوهای آینده (با الهام از آیات مربوط به منافقان و مشرکان)؛ ۳. تهیه بانک اطلاعاتی از شبهات رایج و پاسخ‌های مستند قرآنی.
- ✓ تولید محتوای هوشمند و جذاب براساس الگوهای قرآنی؛
- ✓ استفاده از روش‌های قصه‌پردازی قرآن (مانند داستان‌های پیامبران برای انتقال مفاهیم)؛
- ✓ تولید کلیپ‌ها، پادکست‌ها و اینفوگرافی‌های جذاب با زبان روز (متناسب با نسل جوان)؛
- ✓ طراحی بازی‌های رایانه‌ای و تعاملی با محوریت مفاهیم جهاد تبیین (مانند بازی‌های استراتژیک مبتنی بر مواجهه با جنگ نرم)؛
- ✓ تقویت رسانه‌های مردمی و شبکه‌های اجتماعی انقلابی؛
- ✓ حمایت از کانال‌ها و صفحات مؤثر در فضای مجازی که به‌صورت هوشمند به تبیین حقایق می‌پردازند؛
- ✓ تشکیل ائتلاف رسانه‌های جهادی برای هماهنگی در انتشار محتوا (مانند هجمه‌های رسانه‌ای هماهنگ علیه تحریفات دشمن)؛
- ✓ استفاده از ظرفیت چهره‌های اثرگذار (روحانیون، اساتید دانشگاه، هنرمندان متعهد) برای انتقال پیام‌های تبیینی.

- بشارت، مهدی (۱۴۰۳). *مفهوم‌شناسی و الزامات جهاد تبیین در قرآن با تأکید بر اهمیت جهاد تبیین در برابر جنگ شناختی دشمنان انقلاب اسلامی*، فصلنامه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ۶.
- حسن‌پور، حسین؛ حسینی، سید محسن (۱۴۰۳). *طراحی مدل دوفراپندگی جنگ شناختی ارزشی با رویکرد هیجانی در جامعه*، فصلنامه روانشناسی نظامی، دوره ۱۵، شماره ۲.
- خادم دقیق، امیر هوشنگ؛ فینی‌زاده، جعفر؛ رضاییان، مهدی (۱۳۹۵). *نقش همبستگی، انسجام و وحدت ملی به‌عنوان یک ظرفیت اساسی جهت مقابله با جنگ نرم دشمنان*، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۶، شماره ۲۰.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *لغت‌نامه*، چاپ بیست و سوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- راجی، سید محمدحسین (۱۴۰۱). *تبیین با نور قرآن*، چاپ اول، مشهد: اندیشکده راهبردی سعادت با حمایت و همکاری سازمان تبلیغات اسلامی.
- شیروودی، محمدسجاد؛ چمن‌دار، مهدی؛ ابراهیمی، حسین (۱۴۰۱). *نقش جهاد تبیین انقلاب اسلامی در خنثی‌سازی استعمار مجازی*، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۱۱، شماره ۴.
- صلح میرزایی، سعید (۱۴۰۰). *جهاد تبیین در اندیشه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)*، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- عالی‌نژاد، امیر حمزه؛ سالار نژاد، علی‌اصغر (۱۴۰۳). *شناسایی شاخص‌های جهاد تبیین برای جنگ‌های آینده در بیانات مقام معظم رهبری با استفاده تحلیل عاملی اکتشافی*، تهران: دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، صفحه ۵۴-۲۳.
- کرمی میرعزیزی، بیژن؛ بابازاده اقدم، عسگر؛ بهرامی، شبنم و قاسم‌پور گنجه‌لو، زهرا (۱۳۹۵). *معناشناسی واژه جهاد در قرآن کریم*، فصلنامه سراج منیر، سال ۷، شماره ۲۳.
- کریمی زاده، محمد؛ محسنی، محمد؛ لشکری، زهرا (۱۴۰۲). *شناسایی و اولویت‌بندی جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری (۱۳۶۱-۱۴۰۰)*، رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۹.
- محمدزاده بنی‌طرفی، مهدی (۱۴۰۲). *بررسی شاخص‌های کارآمدسازی انقلاب اسلامی در تحقق نظام اسلامی*، جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۱.
- معین، محمد (۱۳۸۴). *فرهنگ معین*، چاپ دوازدهم، تهران: امیرکبیر.

- ملک‌زاده، محمد (۱۴۰۱). کارکردها و پیامدهای جهاد تبیین در بین‌المللی‌شدن الگوی مقاومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، حکومت اسلامی، سال ۲۸، شماره ۲.
- نهج‌البلاغه (۱۴۰۱)، سیدرضی، ترجمه دشتی، چاپ یکصد و دوم، قم: انتشارات مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌بیت (ع).
- ویسیان، جواد الله؛ عباسی رائی، علی (۱۴۰۳). بررسی نقش جهاد تبیین در جنگ شناختی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، تهران: دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، صفحه ۱۸-۱.
- یوسفوند، یعقوب؛ تشکری پور، احمد؛ ملکی کرم آبادی، محمدمهدی؛ مقدم، علیرضا (۱۴۰۳). بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، با تأکید ارائه الگو، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، دوره ۱۴، شماره ۵۵.